

ACC. N:R M. 14334: 1-13.

Landskap: Västergötland Upptecknare: Axel Johansson, Ahaga, Hid
Härad: Kinds Berättare: olika personer; se uppt. bladens
Socken: Ö. Frölunda Berättarens yrke: baksida!
Uppteckningsår: 1957 Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Växtföljden.

1-13.

LUF 82

Skriv endast på denna sida.

ACC. N:R M. 14334: /

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

V Ä X T F Ö L J D E N. L U F. 82

Luf 52
/

Något riktigt bestämt årtal för hur längen en ordnad växtföljd har förekommit här på orten, har jag inte med riktig bestämdhet, lyckats att utforska. Mölneby A-B, som under senare hälften av 1800 talet och till 1914 ägde de flesta och de största gårdarna här i Ö. Frölunda och även många i grannsocknarna runt omkring, var ortens föregångare på jordbruksområdet. De brukade inte alla gårdarna själva, på många av dessa hade de arendatorer. De gårdar, som de brukade själva var efter den tidens förhållanden välskötta och ganska hårt drivna. Allt vad, som på den tiden kallades för nymodigheter, såsom konstgödning, djupplöjning, rotfruktsodling, olika jordbruksmaskiner, allt efter, som sådana ~~XXXXXX~~ började att finnas, anskaffades av detta bolag. De var också de första, som började med den ordnade växtföljden. Jag har varit i samtal med en av de äldsta arbetarna på Mölneby, han är född där och har alltid arbetat på denna gård. Han trodde att ordnad växtföljd varit vanligt där sedan 1890, möjligen tidigare, kanske redan 1880. Men detta har alltså inte varit ~~XXXXXX~~ allmänt för orten så långt tillbaka i tiden. För många gårdar här i orten var ordnad växtföljd ej vanlig, förrän förrän många år in på 1900 talet

ACC. N:R M. 14334:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

2.

Den växtföljd, som tillämpades i det så kallade "sjuårsskiftet" var följande. Ett års helträda, höstråg (senare år även höstvet) insåning av frö i höstsåden till vallar, tre års gräsvallar, vallplöje, återvälta, stubbåker. Innan ordnad växtföljd förekom, var det lite hur, som helst med detta. Under 1900 talets början torde de flesta jordbrukare ha övergått till en ny växtföljd. Men det var inte alla som hade den nämnda växtföljden. Helträdan var inte alla, som tillämpade. Många tyckte att detta var onödigt, och att det var ett vist slöseri med jorden, de ansåg sig icke hava råd att ha ett jordskifte ligande till ingen nytta ett helt år. Några andra former av växtföljd än vad de, som jag har nämnt, torde väl knappast ha förekommit. Det var i så fall ingen ordning med detta. Orsakerna till förändringarna torde väl till stor del bero på de bättre redskapen, som började att komma till användning. Att plöja en vall, med en tröplog, eller med en ärjekrok, var väl så gott, som omöjligt. I äldre tid var så här på orten, att gräs togs från så kallad naturlig äng. Den mark, som gräset odlades på, brukades alltså inte till något annat. Och den jord, som användes till att odla säd, potatis m.m., på användes blott till detta

ACC. N:R

M. 14334:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3.

På ett svedjeland såddes alltid först råg, i första hand höstråg, men även vårråg. Andra året sattes potatis, sedan såddes frö för gräsväxt. Detta frö, var sådant, som man sopade upp efter när höet hade förvarats. Det mästa av detta var ogräs, men även detta växte och blev till bete för djuren. Skillnad i fråga om växtföljden på olika stora jordbruk, sedan en viss växtföljd började att tillämpas var, att de mindre jordbruken ej hade helträda och ej odlade så mycke med rovor. På den jord, som låg nära, och den, som låg långt borta från gården var det alltid skillnad på växtföljden. Den jord, som låg långt borta från gården (utmarkerna) blev sällan brukad någon gång, den användes mest till att taga gräs av och till bete. I regel var det så att denna jord var av sämre beskaffenhet, mest hagmarker och dyligt. Om den hade blivit plöjd och kultiverad, hade den givetvis blivit ~~lika~~ lika bra, som annan jord. Den största orsaken till att den inte blev det, var att ofta var den ganska långt från gården, hade man då inte annat än oxar att köra med, vilket var det mest vanliga i äldre tid, åtminstone på de små gårdarna, blev det ganska tidsödande. Numera är här på orten, sågana utmarker i stort ^{sett} utbytta.

ACC. N:R

M. 14334: 4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4.

Växtföljden på olika g jordar tillhörande samma gård, har varit och är i en viss mån än i dag, ganska skiftande. Här på orten är det så, att det fins gårdar, som har jord av ganska skiftande beskaffenhet. Det fins också gårdar, som i stort sett har ganska likartad jordmån. På dessa gårdar med likartad jordmån, kan varje åker användas till vad man vill. Det går alltså att på varje åker ha olika grödor. På gårdar med ganska olika jordmån, går det inte att ha vilka grödor som helst. På mossjordar passar det ej, att ha potatis och rotfrukter. Den vanliga växtföljden blir i så fall, något ändrad, med anpassning efter jordens beskaffenhet. Så kan också vara förhållandet, när turen kommer till ett skifte, som skall besås med höstsäd. Mossjord är heller passande till höstsäd. Så kallad låglänt jord är ej heller passande till höstsäd. Med låglänt jord menas om den är så belägen att flödvatten, eller intilliggande älvar och bäckar kan svämma över den. Om detta skulle ske på eftervintern eller våren, då marken är tjälfrusen, och vattnet en längre tid stannar kvar, skulle det i så fall döda höstsäden. I äldre tid skedde ombytet av växtföljden mycket på många, helst då de mindre gårdarna hade man ofta samma växtföljd.

ACC. N:R M. 14334:5

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5.

Ofta var det så att man år efter år hade samma växtföljd, så länge, som det gick. Åkrarna fick också ofta namn efter detta, jag minns själv att jag, som barn hörde dessa benämningar, på vissa åkrar och gårdar. När rotfruktsodlingen började att bli mera allmän, är det troligt, att dessa odlats flera år i följd på samma åker. Åtminstone torde förhållandet ha varit så, på många mindre ställen. På dessa, om inte på alla så dock på många, fanns en åker, som kallades för "rovelyckan". Något precis årtal, när foderrotfruktsodlingen slog igenom mera allmänt, kan jag inte nämna. På Mölneby, som jag förut nämnt, var föregångare här på orten, började troligen en gång på 1870-80-talet. Mera allmänt torde det ej ha skett förrän i slutet av 1800 och början av 1900-talet. Att så har varit fallet tror jag mig kunna belysa med följande berättelse. Min far var född 1871 och uppväxt på en ^{gård} här, som heter Tegelvik och, som då tillhörde Mölneby A-B. 15 år gammal, alltså 1886, var han dräng på en liten gård i Håcksvik som ~~XXXXXX~~ heter Boderås. När de var färdiga till att avsluta vårbruket sade bonden till honom. Du som är där nedifrån Mölneby, du vet väl hur det går till att odla rovor. Detta viste far, och det bestämdes att han skulle göra iordning en liten åker till detsamma.

ACC. N:R M. 14334:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

b.

När far fått åkern färdig och kört upp fårorna de så kallade "drillarna" kom bonden och frågade om det skall vara så, vilket far sade att det skulle. Skall det bara vara sått på fårorna, ja sade far, skall det inte vara någonting emellan fårorna då, nej de måste vara till att kunna rensa bort ogräset mellan raderna sade far. Nej det kan inte vara möjligt, detta kunde du nog inte, det kan ju ej vara riktigt att skövla med jord på detta sättet, harva åkern slät igen skall du få se. Detta gjorde far, med sorg sade han, för han var stolt över att han kunde något, som bonden ej kunde. När far färdigharvat åkern kom bonden och sådde den, likadant, som en vanlig sädesåker. Du skall få se sade han, att detta skall bli mycke bättre. Resultatet är väl onödigt att nämna, en roväker, som ej gick att gallra blev ju bara lite blast. Någon sockerbetsodling, har alldrig förekommit här i orten. Det var ej på många gårdar, som det odlades så mycke foderrotfrukter att de räkte för hela stallfodringstiden. Förändringar angående foderrotsodlingen, har inträtt nu de senaste åren. Från ~~1880~~ 1940 talet har denna odling minskat år från år. Och de senaste åren har ingen av de större gårdarna här i orten haft någon sådan odling.

ACC. N:R M. 14334: 7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

7.

Varför denna odling har minskat så gott, som till intet, torde i första hand vara, att det de senare åren, varit svårt att få sådan tillfälligt arbetskraft, som såväl gallring, som upptagning rotfrukter kräver. En del av de mindre gårdarna har fortfarande foderrotsfruktsodling, fast i stället för rovor har de foderbetor och i mycke mindre skala än förut. Däremot odlas betydligt mycke mera med foderpotatis nu än förr, särskilt på de mindre gårdarna. Så mycke, som ett helt skifte med foderrotfrukter, var ingen som hade. I regel sattes potatis på detta samma skifte, och rätten såddes med vårsäd. Vad som hade odlats före rotfruktsodlingens början, är väl svårt att lämna svar på. I detta fall avser jag att frågan avser, vad som odlats före rotfrukterna och vilken äldre odling, som rotfrukterna skulle ersätta. Varken mina berättare eller jag har hört omtalas, att det före rotfruktsodlingens början, odlats något särskilt, som densamma skulle ersätta. Innan potatisodlingen började, odlades en sort matrovor, men dessa slogs ut med potatisodlingens början. Såväl potatis, som foderrotfrukter, placerades i växtföljdordningen, för det mesta på återvältan. Men som jag förut nämnt, fans undantag för denna ordning.

ACC. N:R M. 14334:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8.

beroende av, om det var opassande, eller passande jord. Växtföljden är i dag ej riktigt densamma, som förr, åtminstone är förhållandet så på många gårdar. Helträdan är numera helt borta. Helträdan började att försvinna, de senare åren för första världskriget. Den ersattes av en s, k, halvträda. Med halvträda menas, att det skifte, som var i tur till att trädas, besåddes med vårsäd, i regel en blandning av vicker, ärter och havre. Denna gröda skördades innan den började att mogna, och kallades för grönfoder. Efter denna skörd började jorden att arbetas och gödslas, kalkas mm, m. Ofta fick detta arbete påbörjas innan denna gröda var bärgad. Man fick då plöja, gödsla m, m, mellan häsjeraderna, och det som blev kvar, sedan grödan bärgats. ^{sedan säd} ^{des hörsäd} Numera är det ingen, utom i undantags fall, som helträdar något skifte och detta göres då för att bekämpa ogräsväxt. Den ökade rotfruktsodlingen invercade ej på potatis odlingen och som jag förut nämnt, ej heller på dess plats i växtföljden. Vad som mest har ändrat på den växtföljd, som i regel var den vanliga vid 1900 talets början och den som är den mest vanliga i dag är. Att helträda ej längre tillämpas, och mot dåvarande treårs vallar har man numera blott tvååriga.

ACC. N:R M. 14334:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

9.

Vid telefonsamtal med förvaltaren på Mölneby-Gård, berättade han att på denna gård, har de haft sjuåriga skiften, till och med i år, men nu beslutat att börja med sex åriga. De har inte på många år haft helträda, ej heller någon nämnvärd rotfrukts och potatisodling. På grund av detta har växtföljden måst bli en annan. Potatis har de i många år ej fått odla, på grund av sjukdom på desamma. De har i stället odlat vårsäd och vårraps. Denna förvaltare, som blott har varit på Mölneby ett år, anser att det inte gick att fortsätta så längre, det blir för mycket av kvickrot och annat ogräs. Till det sexåriga skiftesbruket hade han tänkt sig följande växtföljd. Först helträda som på hösten besås med oljeväxter eller höstråg. Om den besås med oljeväxter, besås den följande år med råg(höstråg). Om detta skifte har varit sått med höstsäd två år, besås det med vårsäd(blandsäd" havre eller korn ett år. Om blott en höstgröda tagits, besås det med två sådana vårgrödor. Insåning till vall sker i vårgrödan, och vallarna blir tvååriga. Insåning till vall, var förr brukligt att göra i höstgrödan. Numera odlas i allmänhet, ej så mycket höstråg på denna ort, som förr, därför sker insåningen numera mest i vårgrödorna.

Den minskade foderrotfruktsodlingen, har ändrat växtföljden i den mån, att i ~~XXXXX~~ stället för denna odling, alltså å detta skift, i stället såtts vårsäd. På många gårdar har det varit brukligt, att på detta skift så vårvete. Som jag förut nämnt, odlades i regel rotfrukter och potatis på samma skift, och ändrade alltså ^{efter} följaktligen på växtföljden. Mer än en höstsädesgröda i följd, har alldrig varit ~~vanligt~~ brukligt i växtföljden här på orten. Några nämnvärda specialodlingar, grönsaker och dyligt, har ej förekommit här på orten. Mölneby hade några år, jag vill minnas att det var 1922, som de bygde växthus, och sedan bedrev handelsträdgård några år in på 40 talet. men dessa odlingar skedde å därtill särskilt avsedd jord. En agronom ~~isom~~ åren 1929-40 var ägare av en gård här i byn, hade ett år en större rödbetsodling, men i vilken växtföljd han hade denna odling kan jag ej nämna något om. Något mer om specialodlingar här i orten känner jag ej till, och torde ej heller ha förekommit. Skogsbetena är här på orten numera helt försvunna. Med detta menar jag skogsbetena sådana, som de var förr. Det fins skogsmark, som betas även i dag, men ~~den~~ är iså fall, kultiverad och besådd mark. Många hagmarker och vad

ACC. N:R

M. 14334: //

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

///

som förr kallades för "naturlig slåtteräng" och andra liknande marker som ej går att slå eller skörda med maskin, är numera betesmarker. På de gårdar, som funnits gott om tillgång på sådana marker, har ej ~~den~~ den vanliga bruksjorden, behövt att tillgripas för betes gång, och har då givetvis ej inverkat på växtföljden. På de gårdar, som ej haft nog tillgång till sådan betesmark, utan lagt ned av bruksjorden till sådan, torde detta dock ej ha inverkat på växtföljden. Varje skifte förminskades då, hade man ett sjuårigt skift, förminskades varje skifte med en sjundedel. Som jag förut nämnt, var det vanligt sedan ordnat växtföljd påbörjats, att insåningen till vall skett i höst säden. Men det fins givetvis många undan tag, även från denna regel. På små gårdar och torpställen odlades ej så mycke med höstsäd, då fick insåningen ske i vårsäd. Insåning i höstsäd ansågs dock för att vara den bästa. Höstsäden mognade tidigare, den späda brodden hade lättare för att torka tidigare på hösten, än vad den hade i den senare mognande vårsäden. Såd i höstsäd, hanochså gräsbrodden, att växa upp till bete under hösten. Om insåningen till vall skedde i höst eller vårsäd inverkade ej på växtföljden.

ACC. N:R M. 14334: 12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12.

Växtföljden förändrades ej om man tog en timotejskörd, på andra eller tredje års vall. Som jag förut nämnt, har ej helträda varigt vanligt här på orten, sedan rätt många år tillbaks. Det har varigt i undantagsfall, om någon har trädat jorden, och orsaken har varigt, att brukaren sett sig nödsakad till detta, för att bekämpa och utdöda ogräs. På en gård här i Frölunda, som heter Skönabäck, har jag sett en träda i sommar. På denna gård, har i många år bedrivits, en ganska ensidig växtföljd. På gården uppfödes endast svin och odlas blott spannmål, jorden ligger alltså alldrig i vall. Varför trädan mera i sin helhet har uteslutits, torde i första hand bero på att många i tyckte att det blev slöseri med jorden, att ej få någon gröda av denna jord på ett år. En annan orsak var, att när jordbrukarna övergick från oxar till hästar, hann de med vårbruket bättre, och ännu mera när de började att använda sig av traktorer. En annan orsak var, att de s, k, halvträdnarna, av dåvarande jordbruksexpertisen, varmt rekommenderades. Det ansågs att denna blandsäd, som såddes, vilken skulle sås mycket tjockt, förhindrade ogräset att växa. Denna gröda togs av tidigt och gav ett stort fodertillskott. Detta invercade ej på växtföljden, denna gröda togs där, som annars inget var.

ACC. N:R M. 14334:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13.

Den begynnande rotfruktsodlingen inverkade ej heller på trädan. De flesta gårdar holåer fortfarande fast vid ordnad växtföljd. Växtföljden är på grund av olika odlingar, nu och förr, ej densamma. Treåriga vallar tillämpas numera sällan. Foderrotfrukter odlas numera mindre än förr, på en del gårdar ingenting alls. En del av större gårdar har infört oljeväxtodling.